

háttére és mások a hagyományai. Vallási szempontból az erdélyi zsidók zöme ortodox volt, bár legszámosabb hitközségeikben hászid közösségek is működtek, főként Erdély északi, északkeleti részén, így Szatmárnémetiben és Máramarosszigeten, melyek a hászidizmus híres központjaivá váltak. Az erdélyi zsidók jobbára magyarul beszéltek, és kultúrájuk is magyar volt. Északon és a hithű ortodox közösségekben használták a jiddist is, elvétve akár kizárólagosan. Beszterce-Naszód és Máramaros vármegyében, aztán a román ajkú településeken a zsidók románul is tudtak, de nem ez volt az anyanyelvük, a románt csak második vagy harmadik nyelvként beszélték. A zsidó értelmiség és középosztály csaknem kizárólag magyarul beszélt. Még aki közülük a két háború közötti időszakban román iskolába járt, az is a magyar nyelvet használta odahaza és a mindennapi életben.

Kulturális és politikai életük szintén magyar jellegű. A zsidó sajtó magyarul íródott, a tudományos és kulturális tevékenység szintén magyar nyelven folyt¹⁹, a zsidó hírlapírók, zsidó művészek és írók jelentősen járultak hozzá az általános magyar kultúra fejlődéséhez és felvirágoztatásához.²⁰

Az erdélyi zsidóság kultúrájának és nyelvhasználatának magyar jellege sok összeütközésnek lett forrása, a bukaresti román és zsidó vezetés részéről egyaránt rosszallást kiváltva. A sors iróniája, hogy a zsidók sorsa a magyarok alatt mégis sokkal rosszabbá vált, mint a románok alatt. 1940 augusztusában a második bécsi döntés Észak-Erdélyt visszaadta Magyarországnak, de a magyar uralom az ottani zsidók számára az auschwitzi megsemmisítőtáborban végződött. Akik viszont továbbra is a Románia fennhatósága alatt megmaradt Dél-Erdélyben éltek, csaknem sértetlenül éltek túl a vést. (Az erdélyi zsidóság politikai és társadalmi-gazdasági jellegzetességeit részletesen tárgyalom az 5. fejezetben.)

Hitközségek és közösségi szervezetek

A Holocaustot megelőző években a magyarországi zsidóság jól fejlett vallási, iskoláztatási, egészségügyi és jóléti intézményhálózattal rendelkezett. Ezeket a hitközségek szervezték és működtették. Az 1868–69-ben²¹ tartott egyesítő kongresszus sikertelensége folytán a magyarországi zsidóság háromféle típusú hitközségekbe szerveződött:

1. A *neológ* (vagy másként reform, illetve kongresszusi) hitközségekbe azok tömörültek, akik modern, haladó és újító szellemű felekezeti gyakorlatot folytattak. A Pesti Izraelita Hitközség volt ennek a típusnak a prototípusa. A neológ közösségekbe azok léptek, akik eltávolodtak a judaizmus hagyományos ortodox gyakorlatától, egyszóval zömmel a magyarországi